

17. Поліщук В. Літописець «Розстріляного відродження» / В. Поліщук // Розбудова держави. – 1996. – №7. – С.52–54.
18. Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К.: ВД «Стилос», 2010. – Т.5. – С.576 с.
19. Тарнавська М. Колумбійський симпозіум про Юрія Лаврінченка / Марта Тарнавська // Всесвіт: журнал іноземної літератури. Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний місячник / ТОВ Видавничий дім «Всесвіт» та Нац. Спілка письменників України. – К., 2008. – №5/6. – С.196–197.
20. Тарнавський Ю. Юрій Лаврінченко / Юрій Тарнавський // Сучасність. – 1988. – №9 (329). – С.35–39.
21. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В. А. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – С.516 с.
22. Шестопалова Т. П. На шляхах синтезу думки (теоретичні засновки спадщини Юрія Лаврінченка): монографія / Т. П. Шестопалова. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – С.320 с.
23. Шестопалова Т. Фулбрайтівська стипендія для вивчення архіву Юрія Лаврінченка // Українська Вільна Академія наук у США. Новини з Академії. – 2006. – Ч.30. – С.7–8.

References

1. Brjuhovec'ka L. Z lystuvannja Josypa Girmjaka ta Jurija Lavrinenka / Larysa Brjuhovec'ka // Kino–Teatr. – 2010–04–11.
2. Viddil rukopysnyh fondiv i tekstologii' Instytutu literatury im. T. G. Shevchenka NAN Ukraini'ny. Fond №215.
3. Galeta O. Apologija stylju: «Rozstriljane Vidrodzhennja» Jurija Lavrinenka / O. Galeta // Naukovi zapysky. Serija «Istorychni nauky». – K., 2013. – Vyp.21. – S.61–69.
4. Galeta O. «Rozstriljane Vidrodzhennja»: vid istorii' metafory do metafory istorii' / Olena Galeta // Slovo i chas: naukovo-teoretychnyj zhurnal. – K., 2012. – S.58–65.
5. Jezhy G'edrojc' ta ukrai'ns'ka emig'racija: Lystuvannja 1952–1982 rokiv / [Upor., perednje slovo i komentari Bog'umily Berdyhova's'koi']. – K.: Krytyka, 2008. – 752 s.
6. Zhulyns'kyj M. Jurij Lavrinenko: tvorennya syly nacional'nogo vidrodzhennja // Slovo i chas. – 2005. – №12. – S.3–8.
7. Kononchuk T. Taras Shevchenko v radiopublicystyci Jurija Lavrinenka / Tetjana Kononchuk // Shevchenkoznavchi studii': Zb. nauk. prac'. – K.: VPC un-t, 2007. – Vyp.9. – S.78–85.
8. Kononchuk T. Ukrai'na i pravo u tvorchij doli Juryja Lavrinenka / T. I. Kononchuk // Visnyk Akademii' advokatury Ukraini'ny. – 06/2005. – Vyp.3. – S.98–102.
9. Koshelivec' I. Literatura «rozstriljanogo vidrodzhennja» / Ivan Koshelivec' // Ukrai'ns'ka literaturna gazeta. – Mjunhen. – zhovten' 1959. – Ch.10 (52). – S.1–2.
10. Koshelivec' I. U dorozhi družby i spivrobotnytva: [spogady pro Ju. Lavrinenka] / Ivan Koshelivec' // Suchasnist'. – 1988. – №9 (329). – S.29–34.
11. Krupnyč'kyj B. Ukrai'ns'ka istorychna nauka pid Sovjetamy (1920–1950 rr.). – Mjunhen, 1957.
12. Lavrinenko Ju. Chorna purga ta inshi spomyny / Jurij Lavrinenko. – Mjunhen: Suchasnist', 1985. – 186 s.
13. Lavrinenko Ju. Ruh Vil'noi' Spilky // Ukrai'ns'kyj istoryk. – N'ju-Jork; Toronto; Mjunhen, 1976. – Vyp.1–4 (49–52). – S.14–48.
14. Lystuvannja Jurija Lavrinenka z Jurijem Sherehom u 1945–1949 rokah [Tekst] / vstupne slovo j komentari Tetjana Shestopalovoї // Slovo i chas: nauk.-teoret. zhurn. – 2012. – №9. – S.76–88.
15. Lushhij S. «Romany Ivana Bagrjanogo «Tygrolovy» ta «Sad Getsymans'kyj»: za arhivnymy materialamy Jurija / Svitlana Lushhij // Slovo i chas. – 2006. – №10. – S.21–31.
16. Odarchenko P. Pam'jati Jurija Lavrinenka / Petro Odarchenko // Suchasnist'. – 1988. – №9 (329). – S.21–28.
17. Polishhuk V. Litopysec' «Rozstriljanogo vidrodzhennja» / V. Polishhuk // Rozbudova derzhavy. – 1996. – №7. – S.52–54.
18. Spadshhyna: Literaturne dzhereleznavstvo. Tekstologija / Instytut literatury im. T. G. Shevchenka NAN Ukraini'ny. – K.: VD «Stylos», 2010. – Т.5. – С.576 с.
19. Tarnavs'ka M. Kolombijs'kyj symposium pro Jurija Lavrinenka / Marta Tarnavs'ka // Vsesvit: zhurnal inozemnoi' literatury. Nezaleznyj literaturno-mystec'kyj ta громадсько-політичний місячник / ТОВ Видавничий дім «Всесвіт» та Нац. Спілка письменників України. – К., 2008. – №5/6. – С.196–197.
20. Tarnavs'kyj Ju. Jurij Lavrinenko / Jurij Tarnavs'kyj // Suchasnist'. – 1988. – №9 (329). – S.35–39.
21. Ukrai'ns'ka diaspora: literaturni postati, tvory, biobibliografichni vidomosti / Uporjadk. V. A. Prosalovoї. – Donec'k: Shidnyj vydavnychyj dim, 2012. – С.516 с.
22. Shestopalova T. P. Na shljahah syntezy dumky (teoretychni zasnovky spadshhyny Jurija Lavrinenka): monografija / T. P. Shestopalova. – Lugans'k: DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2010. – С.320 с.
23. Shestopalova T. Fulbrajtivs'ka stypendija dlja vuvchennja arhivu Jurija Lavrinenka // Ukrai'ns'ka Vil'na Akademija nauk u SSHA. Novyny z Akademii'. – 2006. – Ch.30. – S.7–8.

Sorokina O. S., graduate student of the Department of World History and International Relations, Luhansk National Taras Shevchenko University (Ukraine, Starobelsk), olgasorokina.83@mail.ru

Material of the Institute of Literature named after Taras Shevchenko about a historical figure of Yury Lavrinenko in life of the Ukrainian diaspora of the second half of the XX century

Source study material about the famous diasporny figure of Yury Lavrinenko is reflected. The array of emigrant documents of Department of hand-written funds and textual criticism of Institute of literature of T. G. Shevchenko NAN of Ukraine is investigated. It is analysed the complex of documents (creative notes, materials of radio performances, cuttings of newspaper articles, correspondence) lighting scientific activity of Yury Lavrinenko in the context of the second half of the XX century. The general characteristic of written communication of Yury Lavrinenko only with some of his correspondents in Ukraine and the USA which also informs on emigrant activity of outstanding Ukrainian persons of the second half of the XX century is given.

Keywords: Ukrainian emigration, historical sources, archival documents, activity, Yury Lavrinenko.

Сорокина О. С., аспирантка кафедры всемирной истории и международных отношений, ГУ «Луганского национального университета имени Тараса Шевченко» (Украина, Старобельск), olgasorokina.83@mail.ru

Материалы Института литературы имени Т. Г. Шевченко об исторической фигуре Юрия Лавриненко в жизни украинской диаспоры второй половины XX века

Отражается источниковедческий материал об известном диаспорном деятеле Юрия Лавриненко. Исследован массив эмигрантских документов Отдела рукописных фондов и текстологии Института литературы им. Т. Г. Шевченко НАН Украины. Проанализирован комплекс документов (творческие заметки, материалы радиовыступлений, вырезки газетных статей, переписка), освещающие научную деятельность Юрия Лавриненко в контексте второй половины XX века. Дана общая характеристика письменной коммуникации Юрия Лавриненко только с некоторыми из его корреспондентов в Украине и США, которая также информирует об эмигрантской деятельности выдающихся украинских личностей второй половины XX века.

Ключевые слова: украинская эмиграция, исторические источники, архивные документы, деятельность, Юрий Лавриненко.

* * *

УДК 651.4/9:351.853(477)

Качковська Л. Р.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства і музейної справи, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), kachk@ukr.net

Діловодна документація Київського товариства ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК СТАРОВИНИ І МИСТЕЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ РЕКВІЗИТІВ ТА ЗМІСТУ

Висвітлено особливості оформлення власних організаційно-розпорядчих документів Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва. Досліджено та охарактеризовано звітну документацію річних засідань та листування КТОПСІМ з органами влади і науково-громадськими осередками. На основі наявних документів проаналізовано пам'яткоохоронну діяльність Товариства щодо культурних реліквій Правобережної України, зокрема, Волинської губернії. Досліджено внесок науково-громадського осередку у розробку основних положень проекту закону «Про охорону старожитностей». На основі архівних джерел встановлено, що організація діловодного процесу в КТОПСІМ вирізнялася певною специфікою.

Ключові слова: Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва, КТОПСІМ, звіт, протокол, письмове клопотання, пам'ятка, проект закону.

У справі піднесення ефективності сучасної вітчизняної пам'яткоохоронної роботи корисним і повчальним є, зокрема, звернення до традицій та досвіду

збереження культурної спадщини, накопичених в Україні протягом кінця XIX – початку XX ст. Саме в цей період в обох частинах українських територій, що перебували у складі Російської та Австро–Угорської імперій, чітко сформувалося усвідомлення вагомості ролі збереження культурних цінностей як самостійної проблеми наукового та громадського значення. Турбота про культурну спадщину була одним з духовних чинників, що об'єднував українські землі. Вирішальну роль у її збереженні відіграли науково–громадські осередки історико–пам'яткознавчого профілю, що з'явилися на межі XIX–XX ст. Чільне місце серед них належало Київському товариству охорони пам'яток старовини і мистецтва (КТОПСІМ), що діяло впродовж 1910–1919 рр.

Сьогодні в українській історіографії відсутні узагальнюючі дослідження з історії вивчення та охорони вітчизняних культурних цінностей на усіх українських етнічних землях протягом кінця XIX – початку XX ст., участі у цій діяльності усіх без винятку науково–громадських товариств відповідного профілю. Наявні монографії і статті стосуються, як правило, лише тих, що працювали у Наддніпрянській Україні. Зокрема, про КТОПСІМ йдеться у ґрунтовних дослідженнях Л. Федорової [8; 9], Л. Качковської [6]. Окремі аспекти його пам'яткоохоронної роботи висвітлюють монографії С. Гаврилюк [1] та Н. Ковпаненко [7], стаття Т. Григор'євої і Г. Денисенко [2]. Однак тут не акцентується увага на особливостях діловодної документації Товариства. Між тим результати його пам'яткознавчої діяльності широко відбиті у протоколах засідань і постановвах Ради та Розпорядчого комітету, письмових клопотаннях перед органами влади, різних зверненнях до місцевого населення, анкетах, що готувалися з метою виявлення та реставрації пам'яток старовини і мистецтва, інших джерельних матеріалах.

Визначальний масив таких документів знаходиться у Центральному державному історичному архіві України, м. Київ (ЦДІАК України). Спираючись на його збірки, у статті ставиться мета з'ясувати види та охарактеризувати зміст документів 725–го фонду архіву – фонду КТОПСІМ, представлених у вигляді організаційно–розпорядчої документації. Це дасть змогу скласти детальну уяву про особливості її оформлення, а також про зміст пам'яткознавчої роботи Товариства, зокрема, щодо культурної спадщини Волині.

Документи КТОПСІМ за функціональним призначенням можна розподілити на кілька основних видів. Це насамперед організаційні (положення, статуту, інструкції). До наступного виду відносяться розпорядчі документи (постанови, рішення, розпорядження). Ще одним видом є довідково–інформаційна документація (довідки, протоколи, огляди, акти, доповідні та пояснювальні записки, доповіді, звіти, плани роботи) тощо [4; 5]. Така класифікація і основне цільове призначення документації мало місце й в організації діловодного процесу науково–громадськими осередками, діяльність яких припадала на кінець XIX – початок XX ст. Хоча чітких прописаних уніфікованих правил та стандартів роботи з документами впродовж зазначеного періоду майже не існувало, але загальні основи все–таки простежуються. Тому через призму часу можна виокремити як особливості організаційно–розпорядчої документації кінця XIX – початку XX ст., так і подібні риси, які поширені у сучасній діловодній сфері. Конкретним прикладом може слугувати

аналіз окремих видів документів Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва.

Пам'яткознавча діяльність цього науково–громадського осередку відображалася насамперед у власних організаційно–розпорядчих документах, зміст яких заслуховувався і затверджувався на його засіданнях. Цей вид джерел представлений постановами та рішеннями Ради КТОПСІМ, звітною документацією його дійсних членів, протоколами структурних підрозділів, журналами загальних зборів, ведення та оформлення яких входило до повноважень секретаря Товариства. Діловодна документація дає можливість прослідкувати здобутки КТОПСІМ, належним чином оцінити його внесок у вивчення та збереження культурної спадщини Правобережної України.

Основним доказом проведеної пам'яткознавчої і пам'яткоохоронної роботи були записи або нотатки у зошитах його активних членів, що згодом оформлювалися у вигляді пояснюючих записок або звітів; внутрішні інструкції щодо виконання повноважень структурними підрозділами; документація, що носила характер офіційних листів до місцевих державних установ і громадських організацій, ін.

Всі заплановані або здійснені заходи, робочі моменти функціонування Товариства чи будь–які інші факти, які безпосередньо або опосередковано його стосувалися, подавалися у річних звітах, постановвах його керівних органів, журналах тощо. Офіційно вони озвучувалися на засіданні Ради Товариства, яке згідно положень Статуту відбувалося один раз і підсумовувало проведено за цей час роботу [11; 12; 18; 19; 23].

Обов'язковими супровідними документами до вищезгаданих журналів виступали протоколи Ради Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, їх постанови чи рішення відповідно до питань, які заслуховувалися. Такими були також інструкції щодо виконання повноважень його структурними підрозділами та доповідні записки про пам'яткоохоронні заходи, проведені членами КТОПСІМ. Враховуючи, що Товариство функціонувало завдяки ініціативі та підтримці його членів, то неабияке значення в організації діяльності осередку відігравали фінансові документи. В останніх відображалися добровільні внески й витрати. Діловодна документація Товариства була також представлена перепискою з органами влади, громадськими осередками, місцевими жителями [13; 14; 15; 16; 17; 20]. Цей вид документів підкреслював активну позицію Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва щодо вивчення і збереження реліквій Правобережної України.

Як відомо, одним з головних реквізитів будь–якого офіційного документу є передусім його назва. Щодо застосування такого принципу у документуванні КТОПСІМ, то специфікою було те, що термін «протокол» замінювався і подавався як «журнал загальних зборів», хоча оформлення інших складових документу було майже ідентичним. Спостерігається й інша особливість у веденні діловодної документації. Так, деякі протоколи носять неповний чи незавершений характер; в них відсутній розгорнутий виклад певного питання і рішення по ньому, хоча в загальному плані засідання його назва зафіксована. Отож, особливість полягає у тому, що знайти кінцевий результат певних дій чи заходів, про здійснення яких згадується на початку документа (зазвичай протоколу)

не завжди є можливим. Цікавим є і те, що інколи до плану засідання включалося питання, яке передбачалося обговорити; однак у подальшому тексті документа інформація по ньому відсутня. Нерідко останню у розгорнутому вигляді можна віднайти у річному звіті Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва.

Документування такого роду мало певні недоліки. Проте означений вид організаційно-розпорядчого документу (протокол засідання чи журнал загальних зборів) характеризується скрупульозністю ведення і виконання. Тут зафіксовано кожний захід, будь-який інший вид діяльності Товариства. Часто до питань, які включалися у план протоколу і підлягали обговоренню докладалися внутрішні друковані інструкції, авторами яких були дійсні члени КТОПСІМ, їх листи й клопотання на відповідних власних бланках. Як супровідні документи, вони слугують переконливим доказом того, що діяльність Товариства у тодішній вітчизняній пам'яткознавчій і пам'яткоохоронній сфері відіграла досить помітну роль.

Стосовно звітної документації КТОПСІМ, то саме цей вид подання матеріалу на загальних зборах чи засіданнях був найбільш поширеним і мав вагоме значення у процесі оформлення протоколів. Таке письмове оформлення проведених, наприклад, археологічних пошуків чи інших пам'яткоохоронних заходів підкреслювало й посилювало значення діяльності Товариства у середовищі науково-громадських осередків Російської імперії історико-пам'яткознавчого профілю.

Щодо оформлення звітів дійсних членів Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, то вони склалися в хронологічному порядку, містили план. Виклад інформації виокремлювався знаком «параграф»; сам документ подавався у друкованому вигляді. Його зміст характеризувався лаконічністю викладу, дотриманням певних правил тогочасного ділового стилю. Цікавим фактом була наявність у окремих випадках історичної довідки про певну культурну пам'ятку. Така інформація не лише озвучувалася на засіданні, а й включалася у питання протоколу як обговорення чи вступ до виступу. Все це також підлягало фіксації (документуванню).

Варто також згадати інший вид документу Товариства, оформлення якого здійснювалося відповідно до тодішніх певних уніфікованих правил ділового стилю. Ним була брошура (збірник) звітного характеру під назвою «Деятельность Киевского общества охраны памятников старины и искусства» [3]. Титульний аркуш документа містив особливі реквізити. Це насамперед герб Товариства – зображення св. Георгія, вміщеного у рамку форми квадратного меча, і розташованого вгорі посередині аркуша. Нижче містилася назва документа, а внизу – місто, видавництво та рік видання. Якщо порівнювати його складання з сучасними принципами роботи з документом, то ці ж елементи присутні й сьогодні. Специфікою цього виду документації є те, що вона має вигляд своєрідного збірника організаційно-розпорядчих документів. Його основними складниками виступали майже всі раніше згадувані джерела (документи): постанови Ради Товариства; журнали загальних зборів, до яких входили і довідки історичного характеру про архітектурні та інші реліквії Правобережної України; списки з відомостями фінансового характеру про певні витрати чи добровільні внески; інструкція (положення)

про повноваження структурного підрозділу чи відділення у випадку створення останнього.

Щодо внутрішнього оформлення, то традиційною була фіксація кількості зборів, які проводилися протягом звітного року. Так, наприклад, за звітний 1912 р. відбувалося загальних зборів – одне; засідань Ради Товариства – два (19 березня і 4 серпня); засідань Розпорядчого комітету – п'ять (8 та 15 лютого, 11 та 18 вересня, 21 листопада) [12].

На початковому етапі діяльності першочерговими для Товариства поставали організаційні питання. Їх зміст представлений у річних звітах та протоколах за 1910–1913 рр. [19]. Саме до цих документів додавалася низка інструкцій, внутрішніх положень та письмових рекомендацій членів КТОПСІМ. Відомо, що одним з важливих управлінських органів КТОПСІМ виступав Розпорядчий комітет. Він функціонував як виконавчий орган при Раді з метою попереднього опрацювання питань щодо охорони та збереження пам'яток старовини і мистецтва. Відповідно до ухвали Ради хранитель музею Товариства О. Ергель розробив проект інструкції про функціональні повноваження Розпорядчого комітету. На засіданні 19 березня 1912 р. з метою практичного здійснення поставлених завдань ухвалено визнати Розпорядчий комітет виконавчим органом КТОПСІМ [11, арк. 23–24зв].

Особливе місце серед звітної документації посідають й фінансові матеріали. Вони супроводжують практично усі протоколи засідань Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва. Це пояснювалося тим, що КТОПСІМ функціонував на приватній ініціативі, тобто, за рахунок добровільних внесків його почесних і дійсних членів чи меценатів. Тому питання організації пошуку, виявлення, вивчення, реставрації пам'яток, які були актуальними для Товариства, завжди потребували грошових витрат; про це постійно наголошувалося на його засіданнях. Для ефективної роботи, пов'язаної з фінансовим складником діяльності осередку, було створено посаду – казначая, яку посів О. Гірс. Відповідна інформація, яка подавалася та озвучувалася на зборах, могла оформлятися як план зібрання членських внесків. Така форма роботи знаходила документальне підтвердження у вигляді «особливих квитанцій», що їх роздавали як доказ переказу добровільних грошових надходжень. До цього спонукало й незадовільне надходження коштів на адресу Товариства. За результатами звіту контрольної комісії (фінансового органу КТОПСІМ) було погоджено винести на обговорення загальних зборів проект, в якому рекомендувалося вважати грошову суму в розмірі трьох карбованців, що вносили члени Товариства, пожертвуванням [24]. Документ такого виду мав вигляд таблиці, накресленої від руки: зверху містилася назва, наприклад, «список»; сюди вносилися прізвища та ставилася певна сума й підпис особи, що засвідчувала таке пожертвування або внесок більшого розміру.

Важливим джерелом інформації про діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва й водночас своєрідним видом його документації є листування членів Товариства з багатьма провідними науково-громадськими осередками кінця XIX – початку XX ст. [13; 14; 15; 20]. Так, у задокументованому звіті, датованому 23 січня 1913 р., міститься клопотання КТОПСІМ до Московського археологічного товариства про доцільність виокремлення Подільської губернії

із Одеського пам'яткоохоронного району. Це пояснювалося тим, що згідно законопроекту «Про охорону старожитностей» (1911 р.) Подільська губернія була віднесена до цього району, що унеможливило подальше ведення пам'яткознавчої і пам'яткоохоронної роботи КТОПСІМ на території означеної губернії [10; 21].

Як зазначалося вище, всі письмові звернення чи клопотання від органів місцевого самоврядування, інших науково-громадських і культурних осередків, місцевих жителів не лишалися без уваги з боку членів Товариства. Вони завжди реагували на це, окрім того, давали письмові відгуки. Означена діяльність супроводжувалася її письмовою фіксацією у протоколі. Цей документ в повній мірі розкривав зміст проведеної роботи, навіть якщо пам'ятку не вдалося виявити на місці після детальних пошуків. Так, 13 листопада 1912 р. Товариство оглянуло місце розташування давньої Троїцької церкви в Києві, однак залишків такої пам'ятки, на яку вказала у зверненні особа на прізвище Данилевич, знайдено не було [19, арк. 16–18].

Важливим елементом інформативності, який також свідчив про діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, були відбитки у тогочасних періодичних виданнях. Слід зазначити, що навіть створення КТОПСІМ відображено у вигляді невеличкої статті-оголошення в газеті «Наука, література і искусство» за 1910 р. [11, арк. 23]. Тому цікавим явищем в оформленні звітних документів стало їх поповнення різними вирізками з газет. Зокрема, постанова Ради КТОПСІМ від 21 грудня 1910 р. інформувала про кореспонденцію газети «Рада» (№252). Зі змісту останньої стало відомо, що в селі Суботіві Чигиринського повіту Київської губернії в садибі селянина М. Чапали викопана глиняна ваза з 4 вушками та ліпними прикрасами, покрита металевим горщиком. У вазі виявились рештки палених кісток та попел. Місцевий священник К. Шараєвський передав вазу в історико-археологічний музей. Публікація розповіла, що селянинові М. Чапалі неодноразово доводилося викопувати на своїй землі різноманітні глечики, черепки. З приводу вищеописаних знахідок Товариство ухвалило просити його члена Ф. Титова сконтактувати із вищезгаданим священником та всесторонньо дослідити питання про виявлені знахідки [17, арк. 5–26].

Поряд з власними пам'яткознавчими та пам'яткоохоронними заходами КТОПСІМ займався й консультативною роботою. Такий вид діяльності полягав у наданні певних порад чи пропозицій іншим науково-громадським і культурним осередкам, які письмово зверталися до нього по допомогу. Так, постанови КТОПСІМ засвідчують, що Товариство активно підтримувало неодноразові звернення до нього Братства імені князів Острозьких [12, арк. 9–9 зв, арк. 30; 13, арк. 28–32].

У звіті Товариства за 1911 р. міститься повідомлення, що на адресу Розпорядчого комітету надійшло письмове звернення лучанина М. Фореггер фон Грейфентурна про незадовільний стан музею Луцького Хрестовоздвиженського братства і колишнього костелу Бернардинського ордену (вже на той час православного кафедрального собору м. Луцька). Згідно результатів огляду музею, що його здійснив для КТОПСІМ М. Фореггер фон-Грейфентурп, рукописи та стародруки братства зберігалися у вкрай незадовільному стані: книги знаходилися у шафі поряд з іншими експонатами без будь-якої системи та порядку, спостерігалася відсутність їх каталогізації

[13, арк. 92–93зв]. Між тим було відомо, що іще у 1890 р. луцькі братчики придбали кілька коштовних церковних книг. Це, зокрема, видання, видрукувані при Львівському ставропігійському братстві. До колекції входили також шість Євангелій: чотири рукописних, датованих XVI ст., п'яте – друковане, видане у Львові 1636 р., та шосте – наполовину друковане, наполовину рукописне, видане у Львові друкарнею І. Федорова [1, с. 243].

Цікавлячись охороною археологічних старожитностей Луцька, Товариство досліджувало характер надгробних плит на Святій Горі міста. Доказом активного реагування на інформацію про культурну спадщину Луцька та результативних дій щодо пошуку її об'єктів стало виявлення влітку 1912 р. опису предметів давньосховища Луцького Хрестовоздвиженського братства, який би ніде до того не публікувався. В травні 1912 р. Розпорядчий комітет вжив заходи з охорони вирізьблених з дерева статуй святих Євангелістів в Луцькому кафедральному соборі, які перебували в занедбаному стані [13].

Важливим складником пам'яткознавчої і пам'яткоохоронної діяльності КТОПСІМ була активна участь у законотворчому процесі щодо охорони пам'яток, формуванні нормативного документу, який би чітко регламентував принципи та зміст охорони культурної спадщини. Це питання було актуальним не лише для Наддніпрянської України, а й для всієї Російської імперії. Справа в тім, що на початку XX ст. на її території не існувало ні системи пам'яткоохоронних органів, ні закону про охорону пам'яток історії та культури. Вирішення цього питання було покладено на Міністерство внутрішніх справ. Водночас активну участь у законотворчості щодо охорони пам'яток Російської імперії брало Московське археологічне товариство, яке мало дуже великий вплив і на науково-громадські осередки історико-пам'яткознавчого профілю Наддніпрянської України, в тому числі й на КТОПСІМ. Саме це товариство розіслало проект закону «Про охорону старожитностей» усім провідним науково-громадським організаціям. Воно керувалося тим принципом, що після обговорення проекту на місцях регіональні товариства надішлють до Московського археологічного товариства свої зауваження та пропозиції. Воно в свою чергу підготує, врахувавши всі побажання та рекомендації, власний проект закону й передасть його Міністерству внутрішніх справ [21].

Члени КТОПСІМ взяли найактивнішу участь в обговоренні вищезгаданого проекту. На засіданні Ради 21 грудня 1911 р. при заслуховуванні звіту щодо нього Г. Павлуцький звернув увагу на протиріччя документа. Він зазначив, що на початку вступної частини говориться про ефективну й результативну діяльність науково-громадських і культурних осередків, їх безкорисну любов до науки та старовини, а в кінцевому результаті – їх роль подається значно заниженою. Г. Павлуцький не підтримав також ідею поділу імперії на 15 пам'яткоохоронних округів. Він заперечував і хронологічне обмеження пам'яток 1725 роком; на думку вченого, охороні мали підлягати ті об'єкти культурної спадщини, чий вік завершувався першою половиною XIX ст. [12; 21].

Московське археологічне товариство після одержання відгуків розробило законопроект щодо охорони пам'яток старовини і мистецтва та подало його на розгляд Державної Думи. Однак кінцевою результатів у розробці та введенню в дію закону «Про охорону старожитностей»

завадила Перша світова війна; революція 1917 р. поклала край спробам реформувати систему охорони пам'яток у Російській імперії [9, с. 186–188]. Вся ця робота повноцінно відображена у звіті, доповідних записках, письмових зверненнях і листуванні КТОПСІМ.

Повідомлень подібного змісту у доробку Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва є чимало. Це стосувалося не лише проведеної пам'яткоохоронної роботи у Волинській губернії, а й в усій Правобережній Україні. Цікавим є не лише фактичний матеріал, який підтверджує активну діяльність цього науково-громадського осередку щодо виявлення, вивчення і збереження культурних цінностей, а й форма відображення у її діловодних документах, які представляють неабияку цінність з точки зору документознавчих досліджень.

Список використаних джерел

1. Гаврилук С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.): Монографія. 2-е вид., доп. / Світлана Віталіївна Гаврилук. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 536 с.
2. Григор'єва Т. З історії збереження історико-культурної спадщини України: діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва / Т. Григор'єва, Г. Денисенко // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 1993. – Т.3. Історія. – С.115–122.
3. Деятельность Киевского общества охраны памятников старины и искусства. – К.: Типография Окружного штаба, 1912. – 24 с.
4. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.1997, №348) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/348-97-%D0%BF>. – Назва з титул. екрану.
5. Інформація та документація. Керування документальними процесами. ДСТУ 4423-2:2005 – [Чинний від 30-06-2005]. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 32 с. – (Національний стандарт України).
6. Качковська Л. Р. Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва щодо вивчення і збереження культурної спадщини Правобережної України: автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 26.00.05 «музеєзнавство. Пам'яткознавство» / Л. Р. Качковська. – Луцьк, 2012. – 20 с.
7. Ковпаненко Н. Г. Архітектурно-мистецька спадщина Наддніпрянської України у вітчизняних історичних дослідженнях (кінець XIX – початок XX ст.) / Наталя Григорівна Ковпаненко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. – 309 с.
8. Федорова Л. Д. З історії пам'яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні: 1870–1910-і рр. / Л. Д. Федорова. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. – 373 с.
9. Федорова Л. Д. Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зі збереження культурної спадщини України / Л. Д. Федорова. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 296 с.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф.442. – Оп.667. – Спр.5.
11. Там само. – Спр.2.
12. Там само. – Спр.3.
13. Там само. – Спр.6.
14. Там само. – Спр.7.
15. Там само. – Спр.8.
16. Там само. – Спр.10.
17. Там само. – Спр.16.
18. Там само. – Спр.23.
19. Там само. – Спр.25.
20. Там само. – Спр.26.
21. Там само. – Спр.32.
22. Там само. – Спр.36.
23. Там само. – Спр.43.
24. Там само. – Спр.44.
25. Там само. – Спр.46.

References

1. Gavryljuk S. V. Istorychne pam'jatkoznavstvo Volyni, Holmshhyny i Pidljashshja (XIX – pochatok XX st.): Monografija. 2-e vyd., dop. / Svitlana Vitalii'vna Gavryljuk. – Luc'k: RVV «Vezha» Volyn. nac. un-tu im. Lesi Ukraï'ny, 2008. – 536 s.
2. Grygor'jeva T. Z istorii' zberezhennja istoriko-kul'turnoi' spadshhyny Ukraï'ny: dijāl'nist' Kyi'vs'kogo tovarystva ohorony pam'jatok starovyny i mystectva / T. Grygor'jeva, G. Denysenko // Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu «Kyjevo-Mogyljans'ka akademija». – 1993. – T.3. Istorija. – S.115–122.
3. Dejatel'nost' Kievskogo obshhestva ohrany pamjatnikov stariny i iskusstva. – K.: Tipografija Okružnogo shtaba, 1912. – 24 s.
4. Instrukcija z dilovodstva za zvernennjamy gromadjan v organah derzhavnoi' vlady i misceвого samovrjaduvannja, ob'jednannjah gromadjan, na pidpryjemstvah, v ustanovah, organizacijah nezalezžno vid form vlasnosti, v zasobah masovoi' informacii' (Zatverdzheno postanovoju Kabinetu Ministriv Ukraï'ny vid 14.04.1997, №348) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/348-97-%D0%BF>. – Nazva z tytul. ekranu.
5. Informacija ta dokumentacija. Keruvannja dokumentacijnymi procesami. DSTU 4423-2:2005 – [Chynnyj vid 30-06-2005]. – K.: Derzhspozhyvstandart Ukraï'ny, 2005. – 32 s. – (Nacional'nyj standart Ukraï'ny).
6. Kachkovs'ka L. R. Dijāl'nist' Kyi'vs'kogo tovarystva ohorony pam'jatok starovyny i mystectva shhodo vvyčennja i zberezhennja kul'turnoi' spadshhyny Pravoberezhnoi' Ukraï'ny: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: spec. 26.00.05 «muzejeznavstvo. Pam'jatkoznavstvo» / L. R. Kachkovs'ka. – Luc'k, 2012. – 20 s.
7. Kovpanenko N. G. Arhitekturno-mystec'ka spadshhyna Nad-dniprojans'koi' Ukraï'ny u vitčyznjanyh istorychnyh doslidzhennjah (kinec' XIX – pochatok XX st.) / Natalja Grygorivna Kovpanenko. – K.: In-t istorii' Ukraï'ny NAN Ukraï'ny, 2013. – 309 s.
8. Fedorova L. D. Z istorii' pam'jatkoohoronnoi' ta muzejnoi' spravy u Naddniprojans'kij Ukraï'ni: 1870–1910-i rr. / L. D. Fedorov. – K.: In-t istorii' Ukraï'ny NAN Ukraï'ny, 2013. – 373 s.
9. Fedorova L. D. Dijāl'nist' Kyi'vs'kogo tovarystva ohorony pam'jatok starovyny i mystectva zi zberezhennja kul'turnoi' spadshhyny Ukraï'ny / L. D. Fedorova. – K.: In-t istorii' Ukraï'ny NAN Ukraï'ny, 2008. – 296 s.
10. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukraï'ny, m. Kyi'v. – F.442. – Op.667. – Spr.5.
11. Tam samo. – Spr.2.
12. Tam samo. – Spr.3.
13. Tam samo. – Spr.6.
14. Tam samo. – Spr.7.
15. Tam samo. – Spr.8.
16. Tam samo. – Spr.10.
17. Tam samo. – Spr.16.
18. Tam samo. – Spr.23.
19. Tam samo. – Spr.25.
20. Tam samo. – Spr.26.
21. Tam samo. – Spr.32.
22. Tam samo. – Spr.36.
23. Tam samo. – Spr.43.
24. Tam samo. – Spr.44.
25. Tam samo. – Spr.46.

Kachkovska L. R., candidate of historical sciences, senior lecturer of senior lecturer of the Department of documents and museum, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Ukraine, Lutsk), kachk@ukr.net

Paperwork documentation of the Kyiv Society for the Protection of the Artifacts of Antiquities and Arts: peculiarities in drawing up documents

The thesis describes peculiarities of drawing up the organizational and directive documents by the Kyiv Society for the Protection of the Artifacts of Antiquities and Arts. The reporting documents of annual meetings and correspondence between the Kyiv Society for the Protection of the Artifacts of Antiquities and Arts (KSPAAA) and authorities are pointed out. On the basis of the given documents the activity of the Society as to the cultural relics of the Pravoberezhna Ukraine, namely the Volyn province, is analyzed. Its contribution to the drawing up the main provisions of the Bill about the «Protection of the artifacts» is researched. On the basis of the archival sources it has been defined that the organization of the paperwork process in Kyiv Society for the Protection of the Artifacts of Antiquities and Arts was distinguished by certain peculiarity.

Keywords: Kyiv Society for the Protection of the Artifacts of Antiquities and Arts, bill, report, written request, artifact.

Качковская Л. Р., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры документоведения и музейного дела, Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки (Украина, Луцк), kachk@ukr.net

Делопроизводственная документация Киевского общества охраны памятников старины и искусства: особенности оформления реквизитов и содержания

Отражены особенности оформления организационно-распорядительных документов Киевского общества охраны памятников старины и искусства. Исследовано и охарактеризовано отчетную документацию годовых заседаний и переписки КООПСНИ с учреждениями власти и научно-общественными организациями. На основе имеющихся документов проанализировано памятникоохранную деятельность Общества относительно культурных достопримечательностей Правобережной Украины, в частности Волынской губернии. Исследовано вклад научно-общественной организации в разработку основных положений проекта закона «Об охране древностей». На основании архивных источников установлено, что организация делопроизводственного процесса КООПСНИ имела свои особенности.

Ключевые слова: Киевское общество охраны памятников старины и искусства, КООПСНИ, отчет, протокол, письменное хоатайство, памятник, проект закона.

УДК 929.924

Богдалов А. Г.,
завідувач відділу «Історія незалежної України»,
Національний музей історії України
(Україна, Київ), bogdalov@ukr.net

**Трофейні військові прапори
часів Другої світової війни в колекції
Національного музею історії України**

Визначена приналежність та історичне значення чотирьох трофейних прапорів з колекції Національного музею історії України. Визначено їх походження, зроблені припущення щодо можливого використання, розглянуті історичні події Другої світової війни пов'язані з зазначеними артефактами.

Ключові слова: «Трофеї» Червоної армії, Друга світова війна, Трофейні прапори, Національний музей історії України.

У колекції Національного музею історії України (НМІУ) зберігаються чотири прапори часів Другої світової війни, що позначені у музейній документації як «трофейні». Відсутність ґрунтовної атрибуції зазначених прапорів зумовило основну мету дослідження, яка полягає у визначенні їх походження, історичного значення та подій пов'язаних з ними. Ці експонати є єдиними прапорами фондової збірки НМІУ, які ілюструють період нацистської окупації, тому є унікальними історичними артефактами музейного фонду України.

Під час дослідження автором було виявлено ряд публікацій, що стосувались трофеїв Червоної армії періоду радянсько-німецької війни. Зокрема, Дмитро Малаков у своїх публікаціях детально досліджував київську виставку трофеїв та подальшу долю її експонатів. Сергій Бережний у своєму довіднику зібрав інформацію про трофеї та репарації Військово-Морського Флоту Радянського Союзу. Назагал, можна стверджувати про обмежену кількість наукових праць по дослідженню трофеїв Червоної Армії часів другої світової, що зумовлює проведення подальших досліджень у цьому напрямку.

Зазначені прапори обліковані як: два трофейних державних прапори фашистської Німеччини [1; 2]; прапор фашистської Німеччини захоплений у місті Могилів-Подільський [3] та прапор румунський державний захоплений у м. Гайсин [4]. Відповідно до актів редакції №2679 від 2 жовтня 1979 р. зазначені прапори документально потрапили до музейного зібрання з виставки

військових трофеїв, яка була відкрита 25 лютого 1945 р. у м. Києві. Виставку трофейних нацистських експонатів почали готувати навесні 1944 р. Відповідно до постанови №484 Ради народних комісарів УРСР та ЦК КП(б)У від 13 травня 1944 р. «Про виставку зразків трофейного озброєння та техніки у м. Києві», було прийняте рішення про її організацію у Пушкінському парку та виділення на її проведення з резервного фонду РНК УРСР 200 тис. карбованців. Відповідальність за будову експозиції була покладена на Наркомат оборони Радянської України [5, арк. 15]. На території майбутньої виставки розміщувались поховання солдатів та командирів Радянської армії. Згідно з зазначеною постановою, представники виконкому київської міськради та міського комітету КП(б)У, відповідали за перепоховання тіл білців [5, арк. 15].

На трофейній виставці було представлено понад 5 тис. експонатів. Центральна та бокові алеї парку займали трофейні артилерійські системи, бронетранспортери, танки різних модифікацій враховуючи важкий «Фердинанд», літаки та винищувачі «Месершміт-109», «Фольке-Вульф-190», «Юнкерс-87», «Дорнье-215», «Хейнкель-111», італійський трьохмоторний торпедоносець «Савойя-Маркетті», літак-снаряд з ракетним двигуном «Фау-1», який був захоплений у Польщі у районі Катовіце [6, с. 152]. Наприкінці алеї було побудовано спеціальний павільйон, де експонувались військове спорядження, знамена та штандарти розбитих полків та дивізій німецької, італійської та румунської армій. Присутні на виставці експонати були здобуті військовими чотирьох Українських фронтів Червоної армії. Починаючи з лютого 1943 р., відповідно до постанови Державного комітету оборони «Про збір та вивезення трофейного майна та забезпечення його зберігання» починають створюватись трофейні бригади. Основним завданням таких бригад був збір, облік та вивезення трофейної зброї, майна та металолому з відвоєваних територій. Доклали зусиль для формування експозиції трофейні бригади чотирьох українських фронтів Червоної армії.

Виставка тривала доволі довго, поки не був прийнятий закон «Про захист миру та заборону пропагування війни», за порушення якого можна було потрапити до в'язниці на десять років. Внаслідок цього, наприкінці 1951 р., виставка була закрита [6, с. 157]. Важке трофейне озброєння було відправлене на металобрухт, експонати з павільйону стають частиною колекції Державного історичного музею м. Києва, сьогодні – Національного музею історії України. Після того, як у Києві було відкрито музей Великої Вітчизняної Війни, більша частина експонатів історичного музею стала основою новоствореної фондової збірки. Музей розпочав роботу в жовтні 1974 р.

Перші досліджувані прапори з колекції НМІУ є державними військовими прапорами нацистської Німеччини – Reichskriegsflag. Музейні знамена шиті з червоної вовняної тканини, являють собою червоне прямокутне полотно. Мають гарний стан збереження, з невеликим пошкодженнями на тканині. Незважаючи на час, який минув з моменту їх виготовлення, кольори на прапорі яскраві, що свідчить про їх якість. Ближче до лівої сторони (древка), на прапорах присутне біле коло двічі обрамлене чорним та білим кольором з нахиленою свастикою. Під білим колом лежить розділений на чотири рази білим та на три чорний хрест. У внутрішньому верхньому червоному полі, розміщений Залізний хрест,